

Moral Philosophy
Морална философия

АНТРОПОЛОГИЯ НА ПРЕСТЪПЛЕНИЕТО

Хасинто Чоса

Университет на Севиля, Испания

Резюме. В статията се разглеждат следните теми: 1. Източниците на антропологията на престъплението; 2. Да убиеш, за да оцелееш; 3. Същността на престъплението; 4. Криминалният ум; 5. Оневиняване на убиеца и премахване на смъртното наказание.

Keywords: crime, criminal mind, homicide, abolition of the death penalty

1. Източниците на антропологията на престъплението

1. Адам позна Ева, жена си; и тя зачена и роди Каина и рече: придобих човек от Господа.

2. Родил още и брат му Авеля. И Авел стана пастир на овци, а Каин беше земеделец.

3. След няколко време Каин принесе Господу дар от земните плодове;

4. и Авел също принесе от първородните на стадото си и от тлъстината им. И Господ погледна благословено на Авеля и на дара му;

5. а на Каина и на дара му не погледна благосклонно. Каин се много огорчи, и лицето му се помрачи.

6. И каза Господ (Бог) на Каина: защо се ти огорчи? и защо се помрачи лицето ти?

7. Ако правиш добро, не подигаш ли лице? ако пък не правиш добро, то грехът стои при вратата; той те влече към себе си, но ти владей над него.

8. И рече Каин на брата си Авеля: (да идем на полето). И когато бяха на полето, Каин нападна брата си Авеля и го уби.

9. И рече Господ (Бог) на Каина: где е брат ти Авел? Той отговори: не зная; нима съм пазач на брата си?

10. И рече (Господ): какво стори? Гласът на братовата ти кръв вика от земята към Мене;

11. и сега проклет да си от земята, която е отворила устата си да приеме братовата ти кръв от твоята ръка;

12. когато работиш земята, тя не ще ти дава вече силата си; ти ще бъдеш изгнаник и скитник по земята.

13. И рече Каин Господу (Богу): наказанието ми е по-голямо, отколкото може да се понесе:

14. ето, Ти сега ме пропъждаш от лицето на земята, и аз ще се скрия от лицето Ти и ще бъда изгнанник и скитник по земята; и всеки, който ме срещне, ще ме убие.

15. И Господ (Бог) му каза: затова именно всекиму, който убие Каина, седмкратно ще се отмъсти. Тогава Господ (Бог) тури на Каина знак, за да го не убие никой, който го срещне.

16. И отдалечи се Каин от лицето Господне и се засели в земята Нод, на изток от Едем.

17. И позна Каин жена си, и тя зачена и роди Еноха. И съгради той град, и нарече града по името на сина си Енох.^{“1)}

Това вероятно е най-класическият текст на западната култура, който разказва за първото престъпление, случило се на планетата, и за началото на цивилизацията от този момент нататък. В действителност, 4-та глава на книгата за Битието за първи път тълкува първоначалното отцеубийство и началото на гражданския живот, на града.

В митологията на западните народи произходът на града често се свързва с първоначалното престъпление. Примери за това са библейският разказ за Каин и Авел, престъплението, което Ромул извършва спрямо брат си Рем при основаването на Рим, и престъплението на Тезей спрямо неговия баща при основаването на Атина. Затова митологията и етнографията са едни от основните източници при анализа и теорията на престъплението.

Вторият източник са психологията и психиатрията, които също водят началото си от митологията и етнографията, тъй като Зигмунд Фройд (един от техните основатели) създава цяла обща психопатология, тръгвайки от първоначалното отцеубийство – това на Едип.

Третият източник са историята и литературата не само защото съществуват много документи за убийството, като често срещан феномен между хората, не само защото са създадени различни видове разкази, посветени на престъплението (от Едгар Алан По до Агата Кристи и Жорж Сименон), но и защото съществуват парадигматични престъпления в човешката история и защото най-добрата литература се е занимавала винаги със смъртта и престъплението, като например „Хамлет“ на Шекспир, романите „Престъпление и наказание“ и „Братя Карамазови“ на Достоевски, „Сърцето на мрака“ и неговата кинематографична версия от Джоузеф Конрад, „Апокалипсис сега“ или „Сто години самота“ на Гарсия Маркес.

Съществува и четвърти източник, който все още не е използван систематично при анализа на престъплението, наричащ се „Антропология на престъплението“ (Ayestaran, 2001). Една от неговите отправни точки е произведението на Фуко „Надзор и наказание. Раждането на затвора“, публикувано през 1975 г.,

което се ситира между антропологията, социологията, историята на културата и философията и прокарва широко поле за изследвания, обединяващи много от перспективите, започнати от Вико и Хегел.

Най-известни за психиатрите и широката публика са психоаналитичните тълкувания на херменевтиката на престъплението. Обикновено те имат най-голяма философско-религиозна дълбочина, защото обуславят динамиката на престъплението с най-първоначалното за човека – неговото раждане, предци и пол. Произходът му, в неговото абстрактно философско тълкуване, както и в конкретното му религиозно тълкуване, се осланя на дълбочини, при които мисълта и афективната интуиция се губят.

2. Да убиеш, за да оцелееш

Престъплението е действие, което унищожава най-ценното, свещено и мистериозно нещо за човека – живота. Резултатът от него е смъртта – нещо, също толкова мистериозно и свещено. Никога няма да успеем да разберем и обясним живота и неговия произход (сексът, бащинството, майчинството), нито пък смъртта (гибелта, нищото, това, което е отвъд живота).

Раждането създава силно душевно вълнение, изискващо веселие и празнуване от страна на цялата социална група, а смъртта поражда друго, дори по-силно вълнение, съпроводено от колективната нагласа и от регламентираното възстановяване от всеобщия смут, който смъртта създава и който се нарича траур.

Още от древността органичният живот се е поддържал и развивал благодарение на смъртта на други живи същества, които винаги са от друг вид, но никога от собствения. Познаваме вътревидовата агресивност при много малко видове. Сред тях са плъховете и *sapiens sapiens*. При по-голямата част от животинските видове вътревидовите конфликти се разрешават чрез борба, в немалко случаи чисто ритуална, при която най-слабият признава правото на най-силния върху територията, женската или лова и се оттегля, търсейки друг начин да удовлетвори нуждите си.

От появата на човешките същества на планетата (около 50 000-ата г. пр. Хр., доколкото е установено) е минало много време, което те са преживели, убивайки други същества, следователно убиването е било начин на живот. Понякога са се биели и са се убивали един друг по същите причини, поради които го правят животните. Понякога са разкъсвали жертвите си и са практикували антропофагия. Има много свидетелства от различно естество за антропофагия между хора – почти винаги тя е ритуална и религиозна.

Защо появата на живот се чества толкова много сред човешките същества? Защо те се страхуват толкова от смъртта? Защо се придава такава важност на убийството на себеподобен, вместо да се счита за маловажно, толкова мало-

важно, колкото да се късат ябълките от дърветата или да се лови пъстърва? Защо с развитието на човешкия интелект и съзнание хората започват да описват мотивите за своите борби с думи като храна, препитание, сигурност, жена, потомство и богатство? Защо при описанието с подобни думи на нуждите си те са ги превърнали в права или в крайно необходими елементи за своето съществуване? Защо са стигнали до това да предпочитат желанията си пред живота си, да умират и да убиват заради тях – нещо, което животните никога не са правили? Защо толкова продължително време хората оценяват качеството и достойнството на живота повече отколкото самия живот? И накрая защо в някои отношения хората са запазили непроменено мнението си за живота, а в други аспекти са го изменили?

С развитието на интелекта и съзнанието при хората започва нов стил на живот, който до известна степен може да се счита за автономен и независим от органичния живот и започва да се нарича с термини, описващи някои основни аспекти, „невидими“ за органичния живот, като дишането, вдишвания въздух и „духовната“ сила, която той придава на организма. Първоначално „духът“ се смята за същността на органичния живот и след това за почти автономен тип живот.

Накрая хората са решили, че светът и животът са такива, каквито те са ги преживели, наименували и предали от едно поколение на друго. По този начин те са се вкоренили в интелекта и съзнанието и са се идентифицирали с духа толкова, колкото със своя организъм или дори повече. В действителност са научили, че чрез способността да си спомнят могат да излизат от организма си и да се връщат в него по случай празници или магични и терапевтични дейности, тъй като всички празници са възпоменания. Научили са, че съществува „духовен“ живот, чрез който могат да упражняват известно господство върху всекидневните сили, и че умираването е специален тип излизане от организма и автономност на духа.

Още от началото интелектът е познавал органичния и духовен живот, а съзнанието е било съзнание за органичния и духовен живот. От една страна, интелектът и съзнанието са били интелект и съзнание за реалността и за видовете реалност, а от друга – за хаоса и нищото.

Тъй като хората не са доминирали зараждането на живота в рамките на възприемаемостта и тъй като „духът“ също не е бил възприемаем, са мислили, че съществува реалност и живот, различни от тези на възприемаемостта. Мислили са, че съществува сила, която има власт върху генезиса на възприемаемия живот и е по-висша от собствените сили. Последните, също както и животът, са произлезли именно от онези чужди сили, наречени „свещени“. Независимо от съвкупността от фонетични елементи, които образуват думата „свещен“, тя означава недостъпна за хората сила, която обаче разполага с тях и с всичко, което им е важно. „Свещен“ означава нещо по-ценно от живота,

защото животът произтича от него и се връща в него. По този начин човекът е ситуирал сценария на своя видим и осезаем живот сред сценариите на преди и след, на по-близкото и на по-далечното.

Какъв тип връзка са установили първоначално хората със свещените сили? От една страна, връзка на обмен и обединение със силите, направлявана от зависимостта и уважението към по-силния, от друга страна, връзка на агресия и намаляване на собствените сили.

Мълнията не е единствената сила, която идва от небето и разцепва дърветата. Силата, която човекът може да открадне, за да я направи своя и да овладее техниките на огъня, да неутрализира студа, да се защитава от животните, да сварява храната, да подготвя диви терени за агрикултура, за металургия и т.н. Първоначално свещените сили са дали живот и са поддържали живота на всички живи. Затова убиването на животните по време на лов и тяхното изяждане е първият спасителен акт на свещените сили за хората. Спасили са ги от глад и следователно от смърт.

Освен да дават живот на хората, свещените сили ги спасяват от смърт по един или друг начин. Ловът трябва да се превърне в споразумение, в жертвоприношение, за да не бъде кражба. Прави се ритуално, с разрешението и съдействието на свещените сили, на които се предлага някаква част от лова. Човекът може да живее, да оцелее благодарение на уменията да убива. Убиването е начинът, по който свещените сили, боговете спасяват хората чрез жертвата и храната от улова. Да ловуваш, е религиозен акт.

Религията и ловът формират първоначално единство. Жертването на животни е висша технология на оцеляването. Уловеното, пожертваното животно е благодетел за групата и от него тя получава своето име, сила и закон. То е тотем. Да убиваш, е средство, за да живееш, но то е регламентирано средство, одобрено от боговете и реализирано с тяхна помощ. Хората регулират и управляват своя видим и материален свят чрез невидими и нематериални сценарии.

3. Същността на престъплението

В предписмените групи от *sapiens*, които не са живеели в градове, ловуването води със себе си поредица от ритуали за подготовка, спечелване на благоволение и пречистване, а „войната“ довежда със себе си ритуали за двубой с победения противник и за пречистване, които Fraser (1890) и много други етнологзи са приели и са се опитали да обяснят, а Фройд отново интерпретира в „Тотем и табу“ (Freud, 1977: 51) през 1913 г.

Когато племената от ловци събирачи започват да се групират и да формират първите градски селища на планетата около 10 000 г. пр. Хр., жизненият порядък и системата за оцеляване се нарушават напълно. Австралийският историк Гордон Чайлд нарича това неолитна революция, която се състои главно

във факта, че човешкият живот започва да зависи от агрикултурата, а не от лова.

Когато това се случва, боговете, които продължават да са силите, разполагащи с човешкия живот (без хората да могат да разполагат с тях), вече нямат като първостепенна задача да доставят лова, нито да се грижат за плодовитостта на животните. Женската плодовитост вече не е предмет на живот или смърт. Жената е била в основата на палеолитните общества, защото е било нужно да се родят три момичета от плодовита жена, за да може да оцелее групата (групи между 50 и 200 индивида със средна възраст 20 години) (Jay, 2002, сар. 1). Сега основата вече е земята (Attalí, 1988, сар.1). За да оцелее групата, формирана от няколко хиляди индивида, е необходима организация и достатъчно ясно разпределение на труда. Боговете продължават да се занимават с човешкия живот, обаче сега той зависи от законите на организацията за съжителство и сътрудничество между хората, т.е. от законите на полиса (Choza, 2009, сар. 4).

Вече не е нужно да се убиват животни, за да се оцелее. На боговете се предлагат в жертвоприношение някои от домашните животни или части от растителната продукция, за чиято жизненост боговете ще гарантират. Онзи, който трябва да бъде убит, е този, който не спазва законите на полиса, както правят Ромул с Рем, Креон – царят на Тива, с Полиник, братът на Антигона – Орест, с майка си Клитемнестра по поръчка на Аполон и Каин с Авел.

Може да се каже, че Каин и синовете на Каин са земеделци, собственици на земя, инициатори на неолитната революция, докато Авел и неговите синове са овчари-номади, ловци-събирачи. Богът, който предлага защита на Каин, след като е убил брат си, е корелат на Бога, който обещава защита на Орест, след като той е убил майка си. Сега не е необходимо да интерпретираме фигурата на Каин и на неговите митологични еквиваленти. Необходимо е накратко да сравним палеолитните ловни ритуали и ритуалите за изпълнение на смъртната присъда на престъпника през неолита.

Ромул убива Рем, защото е прекрачил границите на града, очертани с бразда от ралото, издигнато на мястото, където е трябвало да са вратите на града и откъдето е трябвало да влизат и излизат гражданите и посетителите. Рем нарушава установените закони и влиза в града, прескачайки браздата от ралото, т.е. стената.

Ромул налага най-голямото наказание и възстановява нарушената справедливост, т.е. реда, който позволява поддържането на града и оцеляването на гражданите. В легендата не се изяснява дали наказанието е било изпълнено съобразно всички изисквания на народа, за да служи за пример и назиждане. Това обаче се случва с наказанията на престъпниците, изпълнявани в западната култура – от класическа Гърция до езекуцията на Дамиан на 2-ри март

1757 г. в Париж (с което Фуко започва произведението си „Надзор и наказание“ (Foucault, 2004: 11 – 13) или с изпълнението на смъртната присъда на обвинените в Нюрнбергския процес.

От частна гледна точка, може да се счита, че първите престъпления в човешката история са смъртта на Авел, на Клитемнестра и на Рем, но от публична гледна точка, от гледна точка на публичната интерпретация на реалността, може да се смята, че това не са престъпления, а изпълнения на наказания и следователно актове на целомъдрие, изпълнение на дълг от страна на този, който има монопол върху легитимното насилие в неговото историческо възникване.

Трябва да имаме предвид, че в момента, когато действат Каин, Орест и Ромул, рамките на публичното и на полиса не са установени, а се конституират посредством техните актове, т.е. те са престъпления. Престъпление е жестоката смърт на себеподобен поради нарушаването на дадена норма на (всемирната) справедливост. Ако смъртта е резултат от действията на човек, който има монопол над легитимното насилие, това се нарича изпълнение на смъртна присъда, а ако я изпълнява някой друг, се нарича убийство.

Както е написал първо (Romanos: 5, 13) свети Павел, а после и Хобс (Hobbes, 1980: 222 – 239), с появата на закона се ражда грехът, а с него и смъртта, с формирането на гражданското състояние възниква и престъплението, а с него и наказанието. Както вече споменахме, престъплението е действие, което разрушава най-ценното, свещено и мистериозно нещо за човека – живота, предпазван от закона, от социалния, всемирен и вечен ред.

Гражданският космос, законът и социалният ред правят възможен живота през неолита, както това е правил физическият космос през палеолита. Ето защо наказването на греха и престъплението през неолита има същия смисъл, какъвто е имало жертвоприношението на животното през палеолита, т.е. да се запази животът, да се поддържа споразумението с боговете да пазят установения ред и да го възстановяват, когато е нарушен, да съблюдават закона, според който човек живее.

Да убиеш, е акт с религиозно измерение, защото поставя извършителя близо до свещеното. Ситуира го отново като протагонист на първоначалното жертвоприношение (това на лова) и го поставя на нивото на свещеното, в което той разполага с живота и по някакъв начин говори на „ти“ с Бог. Това е повече, отколкото човекът може да понесе.

4. Криминалният ум

Подбудите, които са подтиквали хората да убиват себеподобните си, са били амбицията, отмъщението, омразата, ревността, богатството, властта и други. В крайна сметка, в съзнанието на престъпника подбудата се оказва справедливостта. Криминалното действие има смисъл, защото се опитва да

елиминира себеподобния, чието присъствие, държание и поведение правят напълно невъзможен живота на престъпника и от тази частна гледна точка, правят невъзможен живота като цяло.

Мотивацията за престъплението е същата като тази при изпълнението на смъртното наказание. Докато изпълнението на смъртното наказание е легитимирано от общата воля, закона и доказателствата, преценявайки, че дадено човешко същество прави невъзможен живота на другите, то престъплението претендира да узакони само себе си чрез частния ум, който няма законово основание да действа и няма доказателства, че себеподобният прави невъзможен собствения му живот и социалния живот по принцип.

Тук се намесва психологическата и психиатричната гледна точка. Напълно е възможно едно човешко същество да направи невъзможен живота на друго или на много други, но това не може да бъде достатъчен мотив за убийство, дори и да предизвиква отчаяние. Възможно е и да не става дума за несправедливо отношение и поведение, причиняващо действителни щети на трети човек, но последният да го възприема така и да заведе дело, все едно че наистина са му причинили щети. Във всеки случай, престъпникът е частен ум, който действа според сценарий, създаден от частен дискурс и който се е узаконил сам, за да накаже несправедливостта. Тук се намесва психиатрията.

Частният дискурс на престъпника може да се създава продължително време, като например безумията на ревността, маниите за преследване и други солипсистки процеси. Може да бъде кратък и почти мигновен, с ясно съзнание, каквото понякога съпътства пристъпите на гняв или което възниква като реакция срещу обстоятелства или конкретни действия, които се възприемат и интерпретират като несправедливи от гледна точка на устойчивото поведение на постоянна омраза. Възможно е въобще да не съществува абсолютен частен криминален дискурс и следователно престъпление е това, което Наказателният кодекс назовава убийство (чл. 138), а не умъртвяване (чл. 139).

Съществуват криминални дискурси и криминален ум, когато се създава разказ, чиято развръзка е именно престъплението. Такъв е случаят с Орест и с Хамлет, с Разколников от „Престъпление и наказание“ или със Смердяков от „Братя Карамазови“. В тези дискурси престъплението е акт на справедливост. По-очевидно е в случаите на Орест и Хамлет, при които става дума за отмъщение за смъртта на собствения баща с помощта на божественото провидение, и по-малко очевидно при персонажите на Достоевски.

Достоевски изработва грижливо своите персонажи по начин, по който техните престъпления се явяват блестящи актове на правосъдие в съзнанието на убиеца и още повече в съзнанието на читателя – нещо, което е изклю-

чително съществено. Разколников е впримчен в собствената си нищета и получава единствено утехата на Соня – чистото момиче, изхранващо болния си баща и непълнолетни братя с това, което придобива чрез проституция. Възрастната богаташка е личност, която не се възползва по никакъв начин от парите си. Животът у нея вече е отслабнал и тя не планува нищо. Бавно гасне. Нейният капитал би могъл да спаси семейството на Соня и на самия Разколников от мизерията (включително и от смъртта). Мрачното и обсебено съзнание на младежа развива самичко една фантазия, която заслужава хиляди пъти повече действително съществуване, отколкото сиромашката реалност, в която живее... Дори може да неутрализира страха от Бог с аргументи като тези, използвани от Фройд, за да отговори на онзи, който го е попитал дали не го е страх от смъртта и от справедливостта на Бог. „Не – е отговорил основателят на психоанализата. – Аз бих имал много повече неща, заради които да го упрекна, отколкото той мен“. Би могло да се счита, че Разколников е подстрекаван да извърши престъпление от божественото провидение.

Случаят със Смердяков е доста по-различен. Ако възрастната жертва на „Престъпление и наказание“ е невинна, Фьодор Павлович Карамазов – бащата на тримата братя, е демон, похотливо и жестоко животно, в което добрите и лошите чувства бушуват като ветрове из руини. Ако Разколников е надарен интелектуалец, може би параноичен, то Смердяков е тромаво и дебело същество, може би олигофренично. В неговия беден душевен свят с редки проблясъци са откърмени омразата, злобата и желанието за отмъщение на злия и недостоеен за уважение деспот, създал малки чудовища и едно чисто същество, на които не е бил способен да обърне дори онова внимание, което животните отделят на своите малки. В момента, когато убива, Смердяков чувства, че прави нещо справедливо. Не става дума за ограничен олигофрен, който се държи като животно, защото, както казахме в началото, животните не убиват. Освен усещането за справедливост той навярно чувства също така, че Фьодор е толкова жалък, че не заслужава да живее. Човечеството, цялата вселена и цялата реалност не губят, а печелят много от неговата смърт. Нещо подобно чувства Хамлет, когато убива с шпагата си скрития зад завесата Полоний и на въпроса „Какво беше това?“, провокиран след стона на жертвата, отговаря: „Нищо, плъх“.

Съществува легитимност и обществена легитимация за престъпленията, посочени от Достоевски. Въпреки че Фройд се е занимавал с тях от гледна точка на Едиповия комплекс, съществува и една антропологична, етнографска перспектива, развивана от него, която ни сближава с убийците, докато не се припознаем в тях.

Съществува социоантропологичен план, който не взема под внимание потиснатите желания за кръвосмешение и по принцип сексуалните желания (потиснати или не), но и не претендира да отрича тяхната значимост. Спо-

ред него индивидуалните желания са публично изложени и приети, колкото и неприлични и жестоки да изглеждат, и са допускати, отпразнувани и може би разбрани от всички, въпреки липсата на рефлексия. Това е сферата на фолклорните празници, сред които карнавалът е най-важен за настоящия анализ.

Най-вероятно карнавалът е празник на освобождаването на голяма част от инстинктите и потиснатите желания в името на образуването на гражданското състояние, на социалния и морален ред, на новия религиозен ред, установен от неолитната революция. Разбира се, в тези празници може да се открият форми на освобождение от сексуалните, кръвосмесителни, садомазохистични импулси и импулси от всякакъв друг тип. Можем също да открием освобождаване на човешките импулси за убийство.

Маскирането и анулирането на идентифициращата ни индивидуалност умишлено заличава възможността за идентифициране на едно сексуално отношение като инцест, правейки го по този начин легитимно. Така се легитимират и различни форми на убийството.

Въпреки че в западната култура карнавалът се корени в Сатурналиите на римляните и в християнските пости преди Великден, той има и местни корени, които може би се появяват при прехода от палеолита към неолита, присъщ за всяка територия (Adrados, 1983; Baroja, 2006).

Също както римските Сатурналии, така и карнавалите са празници за честване на живота и на промяната на всички ценности, на прекратяването на всички предписания, установени от основателите на градовете и на гражданския ред (от Каин, Орест и Ромул, преминавайки през римските понтифици и достигайки до абсолютните монарси на XVI век и конституционните революционери на XVIII и XIX век).

В карнавалите се приемат не само импулсите за промяна, диверсификация и сексуална експанзия, но и най-различни тласъци за убийство. Разбира се, приемат се и се поставят на сцена убийството на тирана и цареубийството, най-различните форми на животинско жертвоприношение, включително и „убийството“ на бедния, на слабия и на достойния за презрение.

В действителност, това е едно от възможните значения на преследването на животните. J. Caro Baroja (cit., p. 63) на празника на „царя на петлите“ (p. 78), на „телетата“ (p. 276), на „царя на баклата“⁽²⁾ (p. 350), на „царя на прасетата“ (p. 356), на „празника на лудите“ (p. 371), на глупците (p. 375), на сламеното чучело (p. 66), на яростта на изоставените (p. 115 SS), на унищожаването на Юда (p. 148), на „подигравателния светец“ (p. 115), на братството на душите (p. 370), на „празниците на малкия епископ“ (p. 340) и много други.

Карнавалът е голямото празнуване на живота, който въпреки че достига своя връх на Коледа, винаги запазва в себе си естествени елементи, които не са приети от християнството. Най-голямото ознаменуване на живота е отпразнуването на секса във всичките му проявления, или честването на плячката от

лова, както и на всички видове евхаристични храни като втори източник на живота. От друга страна, то е преследване и разрушаване на всичко онова, което се възприема като упадък или отнемане на престижа на живота, включително което е обидно за живота (при многото фашистки отзвучи, които може да доведе със себе си).

Възможно е умът на престъпника често да бъде ръководен от инцестни или сексуални импулси от някакъв друг тип, които са потиснати и следователно са трудно възприемаеми. Възможно е убийството да изглежда приемливо за обяснение от гледна точка на недоловимите желания. Но то е много по-лесно да се обясни с възприемаеми, еротични и танатологични желания, социално приети, репрезентирани, символизирани и удовлетворени чрез нещо, в което участва целият свят и което целият свят може да разбере.

От тази гледна точка, умът на престъпника, както и този при различните видове на лудостта, изглежда като на останалите хора, само че той е екстравагантен, намиращ се извън онова пространство и време, при които може по адекватен и приемлив начин да бъде осмислено съдържанието и да бъде ориентирано съответното поведение спрямо него. Ситуирането на този ум в подходяща констелация и време може да спомогне за неговото себепознаване и за разбирането му от другите, което ще го поведе по пътя на изкуплението.

5. Оневиняване на убиеца и премахване на смъртното наказание

В частния дискурс престъпникът се чувства легитимиран да действа и заради това действа. Един път извърши ли действието, легитимността се изгубва почти веднага. Както Фройд посочва в текста, който вече цитирахме, събирайки етнографски свидетелства, напрежението от направеното и от присъствието на себеподобния, който е мъртъв, заедно с усещането, че е направено нещо справедливо, което е толкова силно, че унищожава делириума и предишното усещане за легитимност. Струва му се непоносимо тягостно, че го е осъществил чрез смъртта на себеподобния си. Престъпникът не понася да се намира на нивото, на което са свещените сили, разполагащи с живота, защото още преди да го е унищожил, е знаел, че не разполага с него.

Затова убиецът е престъпник, който често се самоубива или се предава доброволно и признава престъплението. Един магистрат ми каза, че от всички престъпници убиецът е този, към когото съдията се отнася с най-много снизхождение. Убиецът е напълно нормален човек, който е преживял лош момент при изблика си на гняв или който не издържа повече и убива, но всъщност той е като всеки друг човек. Затова той е престъпникът, който най-бързо признава своето престъпление, най-често се предава на властите, има най-доброто поведение в затвора, първи изкупва греховете си с добро поведение в затвора и най-добре се вписва в нормалния граждански живот, когато излезе. Затова,

когато има убийство, първото нещо, което съдията трябва да попита, е какво е направила жертвата.

Убиецът може да усети, че е изкупил вината си чрез наказанието или чрез ужасното страдание от смъртта, какъвто е случаят с цареубиеца Дамиан, за когото разказва Фуко, но може да усети и че не съществува изкупление за греха и вината, че е разполагал с чуждия живот. Изглежда, че последният вариант е това, което се случва с легитимната власт в момента на отсъждането на максималната присъда, приложима за убиеца или за всеки друг обвиняем, извършил някое от най-тежките престъпления, които могат да се предположат.

Премахването на смъртното наказание, изглежда, няма друг смисъл. Наказанията за назидание и публичното изпълнение на смъртното наказание започва да изчезва на Запад след Френската революция, когато се образува правовата държава и смъртното наказание изчезва след Втората световна война с всеобщата прокламация на човешките права и установяването на държавата на всеобщото благоденствие.³⁾

Правовата държава и държавата на всеобщото благоденствие обозначават осъществяването на християнските идеали за свобода и смирение при реда на позитивното право, започвайки с прокламирането на неговото социално постигане с Американската революция през 1776 г. и Френската революция през 1789 г. В действителност, ако имаме предвид предписанието на Евангелието относно милостта: „гладен бях, и Ми дадохте да ям; жаден бях, и Ме напоихте; странник бях, и Ме прибрахте; гол бях, и Ме облякохте; болен бях, и Ме посетихте; в тъмница бях, и Ме сподобихте“⁴⁾ (Matthew 25, 35 – 36), може да се забележи до каква степен тези идеали са приети в съответните институции: система за задължително и безплатно образование, синдикати, закон за убежището и бежанците, квоти за преселници, здравна система, застраховка срещу инциденти, пенсионни планове, настаняване и обслужване на пенсионери, закони за изпълнението на наказанията и задържането под стража, за условната свобода и освобождаване от наказания, законови гаранции за престъпниците и като цяло държава на благоденствието.

Западното общество и западните държави приемат все повече като своя отговорност задачата да премахнат човешката мизерия, да дефинират като право това, което в минали епохи е било определяно като милост, и да установят като корелат на това гражданско право съответните задължения на държавата. По този начин управлението на дефицитите престава да се практикува като процес на изключване на злото и опрощаването му от някакъв частен арбитър или от някакви външни неясни сили. Социалната отговорност, колонизирайки все нови полета в обществото, предизвиква изчезването на тази външност. Последната фаза на премахването на външността е премахването на смъртното наказание.

Престъплението и злото не са толкова непреодолими, че да не могат да бъдат пренасочени и интегрирани в социалния ред. Те не са толкова различни от човешката дейност, за да не могат да бъдат изкупени чрез самата нея и чрез времето. Единственото хетерогенно нещо извън обхвата на човешката дейност е животът. Затова хората не разполагат с него нито частно, нито публично. Затова наказателните кодекси клонят към елиминиране на смъртното наказание.

Тенденцията за премахване на външността продължава и се насочва към премахването на смъртното наказание и в други предишни и последвали сценарии на органичния живот, на премахването на наказанието за дефинитивно изключване от отвъдния живот, т.е. премахването на ада. Тенденцията християните да се освободят от някои догми, сред които и тази за съществуването и вечността на ада, не се дължи само на секуларизацията на християнството, а също и на развитието на държавата на всеобщото благоденствие. Не изглежда достоверно Бог да е по-неумел от хората при управлението на злото. Ако те могат да си поставят задачата чрез една генерална амнистия да включат повторно престъпника в живота и да тачат по този начин живота, няма причина да вярваме, че Бог, който наистина разполага с живота, не е способен да направи същото или дори нещо по-добро.

По този начин хората са се научили да уважават и да почитат живота. Изглежда, сякаш след 15 000 години са приели в законите си думите от Битие, 4, 15: „.....всекиму, който убие Каина, седмкратно ще се отмъсти. Тогава Господ (Бог) тури на Каина знак, за да го не убие никой, който го срещне“.⁵⁾

NOTES / БЕЛЕЖКИ

1. Bible, The first book of Moses, Genesis (2012). Sofia: ed. St. Synod of the Bulgarian Church (Библия сиреч книгите на Свещеното писание на Вехтия и Новия завет, Първа книга Моисеева, Битие, (2012). София: изд. на Св. Синод на Българската църква, глава 4, 4 – 5 (б.пр.).
2. Средовековен обичай, чието начало се корени в Кралския двор на Навара. Най-бедните деца са били гощавани на Богоявление с хляб, в който е било замесено зрънце от бакла (вид бобено растение). Детето, на което се падне парчето с баклата, е короновано и почитано, сякаш е истински крал за един ден (б.пр.)
3. http://www.ub.es/penal/historia/trs/pdem1.html#_Toc483490786.
4. Bible (2012) Sofia: ed. St. Synod of the Bulgarian Church. (Библия сиреч книгите на Свещеното писание на Вехтия и Новия завет, Новият Завет на Господа нашего Иисуса Христа, от Матей Свето Евангелие. (2012). София: изд. на Св. Синод на Българската църква, глава 25, 1226 – 1227 (б.пр.).
5. Bible, The first book of Moses, Genesis (2012). Sofia: ed. St. Synod of the Bulgarian Church. (Библия сиреч книгите на Свещеното писание на Вехтия

и Новия завет, Първа книга Моисеева, Битие, (2012). София: изд. на Св. Синод на Българската църква, глава 4, сс. 4 – 5 (б.пр.).

REFERENCES

- Adrados, F. Rodríguez. (1983). *Fiesta, comedia y tragedia*. Madrid: Alianza.
- Attalí, J. (1988). *Historia de la propiedad*, Barcelona: Planeta.
- Baroja, J. C. (2006). *El Carnaval*. Madrid: Alianza.
- Choza, J. (2009). *Historia cultural del humanismo*. Sevilla: Thémata Plaza y Valdés.
- Foucault, M. (2004). *Vigilar y castigar. El nacimiento de la prisión*. México: Siglo XXI.
- Freud, S. (1977). *Tótem y tabú*. Madrid: Alianza.
- Hobbes, T. (1980). *Leviatan*. Madrid: Editora Nacional.
- Ignacio, A. U. (2001). El desafío antropológico del crimen: Frazer, Wittgenstein, Foucault. *Ankulegi: gizarte antropologia aldizkaria. Revista de antropología social*, 5.
- Jay, P. (2002). *La riqueza del hombre. Una historia económica de la humanidad*. Barcelona: Crítica.

ANTHROPOLOGY OF CRIME

Abstract. The present paper investigates the following topics: 1 – Sources of crime's Anthropology; 2 – Killing to survive; 3 – Essence of the Crime; 4 – The criminal Mind; 5 – Absolution of the homicide and the abolition of the death penalty.

✉ **Prof. Dr. Jacinto Choza**

Faculty of Philosophy
University of Seville
4, Fernando Str.
41004 Seville, Spain
E-mail: jchoza@us.es

Translated from Spanish / Превод от испански:

Polya Tarkoleva / Поля Търколева

E-mail: tarkoleva@gmail.com